

De rol van ritueelbegeleider

Waardevol afscheid nemen en zinvol het leven vieren

In deze tijd van corona zijn er snel nieuwe wegen gevonden om met in achtneming van de beperkingen toch vorm te geven aan afscheidsceremonies. Hierbij is de ritueelbegeleider de aangewezen persoon om met haar kennis, creativiteit en ervaring prachtig inhoud te geven aan ingrijpende levensmomenten.

Door Carlien van Geffen

Er zijn inmiddels veel berichten in de media verschenen over rituelen rondom afscheid in tijden van corona. Daar zitten hartverscheurende verhalen tussen, want het is niet makkelijk om je in deze periode te verhouden tot het leven en de dood. Gelukkig zijn we veerkrachtige wezens en hebben we andere vormen van afscheidsceremonies bedacht.

De kracht van rituelen

Het nemen van afscheid gebeurt al een tijdje coronaproof. Stoelen worden verder uit elkaar gezet, een erehaag of drive-in biedt gelegenheid om fysiek toch nog zo dichtbij mogelijk te komen en voor degenen die niet bij de ceremonie kunnen zijn, is er een livestreamverbinding. Uitvaartleiders hebben zich aangepast aan de omstandigheden om toch nog zoveel mogelijk nabestaanden te betrekken. Dat is geweldig. Maar raken deze oplossingen ook de emotionele en spirituele laag van iemands leven? Passen ze inhoudelijk bij degene die afscheid moet nemen en waar afscheid van wordt genomen? Wordt de verbinding gevoeld en de troost gevonden?

Corona is nog niet bedwongen en er worden steeds meer maatregelen genomen en beperkingen opgelegd, zeker nu de dagen weer donker worden en het leven zich vooral binnen afspeelt. Deze deze grillige omstandigheden hoeven mensen niet tegen te houden een overleden dierbare te gedenken op een manier die bij hen past. Een persoonlijk afscheid helpt om bewust stil te staan bij wat de ander heeft gebracht en het biedt handvatten om de draad weer op te pakken, om mensen te wapenen tegen de onzekere tijden.

“Voor twee jonge jongens, waarvan de vader zelf de keuze gemaakt had om uit het leven te stappen, werden koffertjes neergezet bij het condoleance-register. Gasten konden er hun kaartje met herinneringen in stoppen. Tijdens de dienst werden koffertjes naar voren gedragen en opengezet. Zo werden ze letterlijk en figuurlijk verder gevuld met verhalen, herinneringen en muziek. Na afloop gingen de koffertjes mee naar het graf, vervolgens naar de koffiekamer. De jongens neusden er meteen in met hun neeffes, nichtjes en vriendjes. Daarna gingen ze samen nog een laatste keer richting het graf om alle kaartjes en linten van de bloemen te halen en te verdelen, over hun koffertjes.” LdL

Ritueel begeleiden

Ritueelbegeleiders bezorgen maatwerk. Ook nu, zonder fysiek contact, kan je nabijheid voelen. Ger Thonen, ritueelbegeleider en voorzitter van de landelijke beroepsvereniging voor ritueelbegeleiders, zegt hierover: “Mensen zijn niet op afstand maar anders dichtbij. De kracht van ritueelbegeleiders zit hem in het samen zoeken en vinden van het andere dichtbij. Welke vorm en inhoud zorgen in deze persoonlijke situatie voor verbinding?”

Een afscheid in deze tijd vol beperkingen hoeft niet onbevredigend te zijn. Ook niet voor degenen die op afstand meekijken via een livestreamverbinding. Wij ritueelbegeleiders zijn opgeleid om in uiteenlopende omstandigheden handen en voeten te geven aan bijzondere levensgebeurtenissen. Elk ritueel is uniek. Samen met de betrokkenen zoeken we naar de rode draad in iemands leven. Naar passende en betekenis gevende symbolen. We luisteren en proberen nabestaanden uit te dagen een rol te hebben in de ceremonie, om zich ermee te verbinden. Regelmatig worden we al ingezet in de periode voordat iemand gaat overlijden. Wat kun je doen om het leven en om elkaar los te laten? Wie betrek je hierbij en op welke manier? En hoe houd je de verbinding vast rondom het overlijden tot en met de uitvaart en daarna?

Een vroege inzet van rituele begeleiding bij afscheid kan van wezenlijk belang zijn in een rouwproces. Dit geldt overigens niet alleen voor rouw bij overlijden, maar ook voor rouw bij andersoortig verlies. Bijvoorbeeld verlies van werk of van gezondheid. Ook kunnen ritueelbegeleiders handvatten bieden

aan (huis)artsen, zorginstellingen, bedrijven en uitvaartondernemers en met hen meedenken.

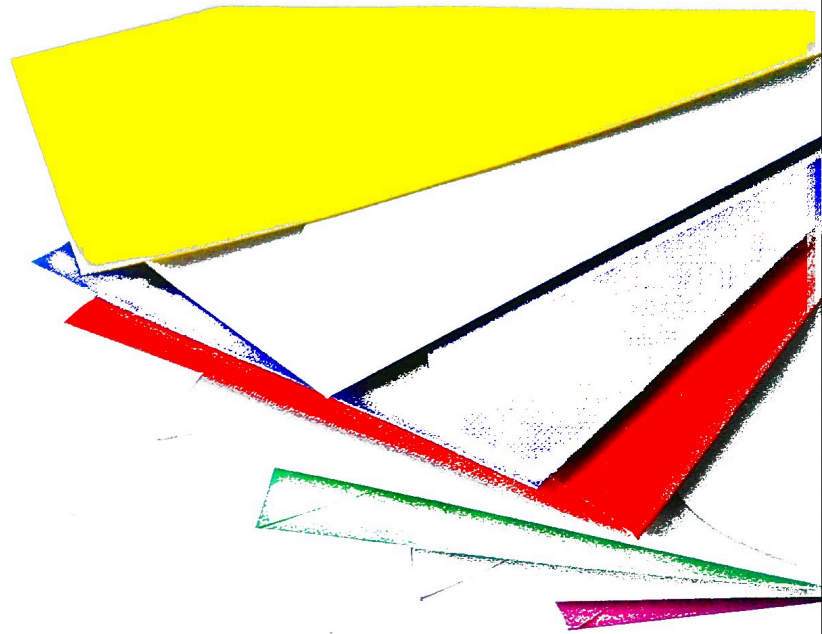
“Een moeder en oma, die vorig jaar wist dat ze kwam te overlijden en met mij tot in de puntjes haar uitvaart voorbereidde, wilde vooral aan de jonge kleinkinderen wat meegeven. Haar dochter hielp haar in de laatste weken kaarsen te maken met een persoonlijke boodschap, het handschrift van oma, kusjes en hartjes. De dochter vertelde achteraf: ‘Samen maken was zo bijzonder, met verstilde energie én lol. Zo prachtig om ze te mogen geven aan haar kleinkinderen, zo’n mooi aandenken, zo veel liefde.’” IvdB

“Eind maart belde een dochter wiens moeder binnenkort zou overlijden. De moeder werd bij haar dochter en schoonzoon thuis verpleegd. Ze kwam uit een hechte grote familie. Maar er mocht beperkt bezoek komen. Frustrerend voor alle partijen. Samen bedachten we dat er een bericht uit zou gaan naar alle familieleden en vrienden met de vraag om een dierbare herinnering op te schrijven en op te sturen. In de weken erna kwamen stapels post binnen. Alle inzendingen werden voorgelezen en zowel de moeder als haar dochter genoot ervan. Tijdens de afscheidsceremonie hing er een lange waslijn dwars door de ruimte, boven de kist langs, met daaraan al die kaarten en brieven. Via de livestream kwamen ze in beeld en werden ze benoemd. De waslijn als symbool voor de verbinding tussen een geleefd leven en de nabestaanden.” CvG

Opleiding en beroepsvereniging

Net zoals er rituelen in alle soorten en maten bestaan, zijn er in Nederland ritueelbegeleiders in alle soorten en maten werkzaam. Doorgaans als zelfstandige, maar soms ook verbonden aan een bedrijf, gemeente of een uitvaartorganisatie. In Brabant is het heel gebruikelijk dat ritueelbegeleiders en uitvaartleiders nauw samenwerken. De uitvaartleider is vooral actief op het logistieke en organisatorisch vlak en de ritueelbegeleider op het inhoudelijke.

Het Moment (sinds vorig jaar onderdeel van Docendo Opleidingen) biedt een opleiding tot ritueelbegeleider op post-hbo-niveau. Naast een uitgebreide theoretische basis is er veel aandacht voor

Adobe Stock

methoden en technieken. Je leert met passende en krachtige symboliek te werken én aandacht te hebben voor het transformatieproces van alle betrokkenen. Een andere mogelijkheid is de postacademische celebrantenopleiding van de Universiteit van Humanistiek, die opleidt tot professioneel begeleider bij de viering van transitie momenten in het leven, zoals een huwelijk of overlijden.

“Een jonge vrouw ging sterven en wilde van tevoren alles goed regelen. Ik tekende haar levensverhaal op en hoorde de zee terugkomen op verschillende cruciale momenten in haar leven. ‘Welke betekenis heeft de zee voor jou?’, vroeg ik haar. ‘Vrijheid, de ruimte voor een open en weidse blik’, antwoordde ze. Bij leven heeft ze haar verhaal kunnen lezen met de zee er doorheen vervlochten. Na het voorlezen tijdens de afscheidsceremonie, heeft iedereen de ogen even gesloten om zich die zee voor te stellen, met de hoogte- en dieptepunten van haar leven. Thuis kon er een zee van vergeet-me-nietjes geplant worden met de zakjes zaad die aan het einde meegegeven werden. Elk jaar komen ze weer op.’” CvG

Het werk van een ritueelbegeleider heeft raakvlakken met dat van een geestelijk verzorger. Een geestelijk verzorger kan cliënten immers ook bijstaan met rituelen en sacramenten. Maar doorgaans zijn dit bestaande rituelen passend bij de levensbeschouwe-

lijke achtergrond van de cliënt. Een geestelijk verzorger werkt over het algemeen in een zorginstelling en richt zich daarbij met name op het gesprek.

“Ik ben opgegroeid in een katholiek nest. Mijn vader was jaren actief lid van het kerkbestuur. Wij ‘moesten’ elke week mee naar de kerkdienst. Het was dan ook vanzelfsprekend dat mijn vader in zijn laatste dagen de RK ziekenzalving wilde ontvangen met de pastoor in vol ornaat. Wij, niet praktiserende, RK opgevoede kinderen, waren niet gelijk enthousiast. Toch is het uiteindelijk een onverwacht krachtige en betekenisvolle combinatie geworden van woorden en muziek die anders pas tijdens de kerkdienst bij een gesloten kist zouden klinken, tot prachtige rozen en knutselwerkjes met een verhaal. En dat allemaal aan de vertrouwde keukentafel in het huis van mijn ouders. Met mijn vader als de kapitein op zijn eigen schip, bij vol bewustzijn, aan het hoofd van de tafel.” CvB

“Een oudere man die het moeilijk vond om aan zijn geliefden te vertellen hoeveel hij van ze hield, kon dat wél tegen mij. Hij vertelde me op zijn ziekbed

hoeveel zijn vrouw voor hem betekende, hoeveel hij van haar hield, hoeveel balans en liefde en gekkigheid zij bracht in zijn leven. Zij zat in de kamer aan de eettafel met tranen over haar wangen te grijzen. Ze voelde het allemaal wel, maar ze had het hem nog nooit horen zeggen.” IvdB

Er is een landelijke beroepsvereniging voor ritueelbegeleiders (LBvR). De LBvR heeft in 2019 de *Beroepsstandaard Ritueelbegeleider* uitgebracht. Hierin zijn kwaliteitsnormen vastgelegd middels een beroepsprofiel, een kwaliteitsstandaard en een klachtenregeling. De beroepsstandaard vormt het fundament voor een beroepsregister dat dit jaar verder wordt ingericht. Registratie in het beroepsregister LBvR garandeert dat de ritueelbegeleider kennis en vaardigheden op peil houdt door gerichte bij- en nascholing. •

Dit artikel is geschreven en samengesteld met inbreng vanuit de praktijk door collega's Indra van den Berg (IvdB), Christien van Bergen (CvB), Lisette de Lange (LdL). Kijk voor een overzicht van meer ritueelbegeleiders op de website van de Landelijke Beroepsvereniging van Ritueelbegeleiders: www.lbvr.nl.

Carlien van Geffen is ritueelbegeleider en trouwambtenaar in de regio Utrecht.